

KAPİTAL'İN 1964 YILINDA YAPILAN BİR YENİ İTALYANCA BASKISI İÇİN MAURICE DOBB'UN YAZDIĞI GİRİŞ *

DAS KAPİTAL, sanırım, Ekonomi Politik alanında şimdiye kadar yazılmış en tartışmalı eserdir. Ricardo'nun *Principles*'inden bile daha yoğun ve hararetle bir tartışma konusu olagelmış olan *Kapital*, kendi türündeki diğer herhangi bir eserden, muhtemelen, hem daha aşırı övgüye lâyık ve hem de daha aşırı yergiye müstahak görülmüştür. İktisat teorilerinin pek çoğundan daha sık kanıtlanıp çürütülmüş —ve çürütülmeye gidilmediği za-

* Bu yazının İngilizcesi, *Das Kapital*'in ilk yayınlanışının 100. yıl dönümünü münasebetiyle *Science and Society* ve *Marxism Today* dergilerinde aynı zamanda yayınlanmış ve yazarın aynı yıl (1967) yayınlanan *Papers on Capitalism, Development and Planning* adlı eserinde yer almıştır.

man ise akademik çevrelerde bundan da öteye mevcut değilmiş gibi hiç sözü edilmemiş— olarak, o, çağdaş dünyanın büyük bir kısmında kapitalist toplumun en yetkili yorumu diye kabul edilegelmiştir. Daha 19. yüzyılın son on yılında önde gelen bir eleştirci 'Marx, kural olarak ağır kitapları okumaya alışık olmayan birçok kimseyi de kapsamak üzere geniş bir okuyucu çevresinin peygamberi durumuna gelmiş bulunuyor' diyebiliyordu. (BÖHM-BAWERK). Öğretilerinin uyandırdığı hiddete rağmen akademik eleştircileri arasında onun entellektüel katkısını serinkanlıkla takdir edenler vardır. Örneğin, Joseph Schumpeter dev eseri *History of Economic Analysis*'de Marx'dan şöyle bahsediyor: 'Bir bütünlük olarak onun görüş bütünlüğü en ince ayrıntıda bile kendini gösterir ve dost olsun düşman olsun onu öğrenmeye çalışan herkesin kapıldığı entellektüel cazibenin tamamı tamamına kaynağını oluşturur'; başka bir yerde de 'kitabının ilk cildi çıktığı zaman Almanya'da ne düşünce gücü ne de teorik bilgi bakımından onunla boy ölçüşebilecek hiçkimse yoktu' diyor.

Şimşekleri üzerine çeken iki kavram, artık-değer ya da sömürü sonucu olarak mülk geliri ve kapitalist toplumun sosyalizme devrimci dönüşümü doğrultusundaki tarihi gelişimi olmuştur. Bunlardan ilki, belki, Adam Smith'de bulunabilecek olan kârın 'çakarım teorisi' denilen şeyin bir gelişimi olarak (Smith'de, bu, embriyon halinde bir artık teorisinden ve bazılarının göre üstü kapalı bir düşünceden fazla bir şey değildir); ya da muhtemelen 'Ricardocu Sosyalistler' denilen kimseler arasında zaten geçerli olan fikirlerin daha güçlü ve daha sistematik bir ifadesi olarak görülebilirdi. Marx'ın genel tarih görüşünün ve tarihi değişimin itici gücü olarak mücadelesinin rolünün bizatihi bir uygulaması olan ikinci kavram, iktisadi ilerleme hakkında egemen görüş-

lere şiddetle ters düşüyordu; zira bu görüşler, çoğu kez olduğu gibi bir 'durgun durum'un yaklaşmakta olmasından duyulan kuşkulara yer verdikleri zaman bile, işçi sınıfının oynayacağı bir tarihi role ilişkin hiç bir işaret taşııyordu. Böyle bir rol burjuva kavramlarına tamamen yabancıydı ve ortaya atılışı ile birlikte durumda derhal değişikliğe yol açan ve geleneksel fikirleri açıkça sarsan etki yarattı.

Sözü edilen her iki kavramın doğru anlaşılması, ekonomi politigin sınırlarının Marx'ın tasavvur ettiği şekilde değerlendirilmesine bağlıdır. 19. yüzyılın son çeyreğinden beri modern iktisadi çözümlemenin eğilimi, faaliyet alanını değişim sürecinin, yani, çeşitli hipotetik koşullar altında piyasa ve piyasa dengesinin incelenmesi yönünde daraltmak olmuştur. Formülasyon kesinliği kazanarak inceleme konu ve alanını oldukça sıkı bir şekilde daraltmayı başarmıştır. Üretim koşulları daraltılmış ve bu daralma maddi varlıktan soyutlanmış üretim faktörleri arzının (ya da arz koşullarının) ve teknik katsayıların ya da üretim fonksiyonları denilen şeylerin veri olduğu varsayımına değin devam etmiştir; ve herhangi bir tür üretim süreci ortada görüldüğü sürece, bu süreç kapalı bir şekilde birinci faktörlerin nihai tüketici mallarına (ara mallara ve faktörlere fiat 'atfetmek' —Avusturya Okulu'nun zurechnung'u— yalnız bu gibi mallarla anlam ifade eder) tek yönlü bir akımı olarak görünür. Mülk sahipliğine ilişkin herşey, ya da mülk sahibi olanla mülksüz arasındaki herhangi bir ayırım, iktisat teorisinin bizatihi alanı dışına atılmak ve bu teorisinin formel yapısını (belki, sırf burada yer alan değişkenlerin bazılarının değerini etkilemek) üzere, sosyal ya da sosyolojik faktörler kategorisine havale edilmiştir. Çok iyi bilinen bir gerçektir ki, bir teorik modelin büründüğü şekil, incelenecek olguların ve olayların bizatihi bir seçimi demektir;

bu nedenle mantığı ne kadar kusursuz ya da zarif olursa olsun bu model gerçek dünya ile ilgili görüşümüzü aydınlatmak yerine, o, bazan önyargılı bir seçimi temsil edebilir. Son 20-30 yıl içinde iktisat teorisinde artmakta olan formelleşme eğiliminin bir sonucu, bu teorisinin piyasa dengesi çözümlemesini, nitel ayırıcı özelliklere pek az yer vererek ya da hiç yer vermeden ve sosyo-ekonomik denilen bir türden ayırıcı özelliklere şüphesiz hiç yer tanımadan mahiyet itibarıyla hemen hemen tamamen nicel bir çözümleme olarak yürütmek olmuştur. Böylece Marx'ın 'mal fetişizmi' dediği şey bu aldatıcı dış görünüşün gerisinde doğal olmayan bir dereceye değin olgunlaşabilmektedir. 'Sömürü' gibi bir ilişki ya da gelirin bir 'artık' olarak nitelendirilmesi bu anlayış çerçevesinde hiç bir anlam taşımaz hale geliyorsa; ve Bayan Joan Robinson gibi dostça yaklaşımli bir eleştirici bile sömürü ve artık-değer kavramlarını bunlar iktisadî kavram süsü verilmiş ahlakî yargulardır diye bir tarafa bırakıyorsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Oysa, Marx ekonomi politiğin sınırlarını bundan daha geniş olarak düşünmüştür —bu, aynı açıklıkta formüleleştirilmiş olmaksızın aslında klâsik ekonomi politik için de doğrudur. Marx'a göre, üretim güçleri ve değişimin koşulları kadar 'üretim sosyal ilişkileri' de konunun içinde idi. Bu, onun kapitalist üretimin çözümlemesine tarih yoluyla yaklaşmasından ve üretim biçimini belli bir toplumun temeli ve 'bütün tarihin gerçek kaynağı ve hareket alanı' olarak tarih içinde kavramasından ileri gelir. Nicel bir sorun olarak değer ve değerlerden fiatlara geçilmesi sorununa bir çözüm bulmak ne kadar önemli idiyse, ilişkilerin nitel olarak belirlenmesi de o kadar önemliydi. İlliyet, özellikle hareket ve değişme, açısından böyle bir belirleme temel önem taşıyordu; ve Marx'ın çözümlemesinin bir değişmez uğraşısı, arkadan

gelen taklitçilerin görüntüsüyle yetindikleri piyasanın gerisinde cereyan eden 'kapitalist üretim sürecinin özüne ve öz şekline dış görünüşü aşarak nüfuz etmek' idi.

'Sömürü' ve 'karşılığı ödenmeyen emek' deyimlerini (bizatihi ahlakî bir yakıştırma olarak değil de) bir ilişkinin sosyo-ekonomik tanımı olarak alırsak, bunun doğruluğunun nasıl olup da tartışılabileceğini anlamak kolay olmaz. Öyle sanıyorum ki, feodal beylerin gelirlerini kaynağı başkaları tarafından üretilen şeylerin —tarihçi Marc Bloch'un ifadesiyle 'bağımlı bir köylülüğün' ürününün— bir kısmına el koymak olan bir gelir olarak göstermek, sanırım, edilse bile pek az kimse tarafından tartışma konusu edilebilir. (Marc Bloch şöyle diyor: 'Gelirinin kaynağı ne olursa olsun, soylu, her zaman başka insanların emeğiyle yaşadı'.) Bunu inkâr eden bir kimse, serf emeğine dayalı bir ekonominin bir temel özelliğini, elbette, gizlemiş ya da saptırmış olacaktı. Bir benzer nitelendirmeyi bir kapitalist toplumda mülk-gelirine uygulamak, kapitalist toplumun bu bakımdan daha önceki sınıflı toplum tipleriyle büyük bir benzerlik gösterdiğini ve bu benzerliği bütün ekonomik ilişkilerin piyasa tarafından yönetilen bir sözleşme şekline bürünmesine rağmen gösterdiğini, ileri sürmektedir. Bir başka deyişle, sermaye sahipleri, bir efendi hesabına çalışmayı siyasal-yasal zorlamaya dayandıran bir sistem yerini bir mülksüzlük statüsünün kaçınılmaz kıldığı iktisadî zorlamaya dayalı bir sisteme bırakmış olsa bile, 'başka insanların emeğiyle yaşama'ya devam ederler. Bu iktisatçılar, böyle bir önermeyi 'üretkenlik teorisi'nin çeşitli tiplerinin yardımıyla inkâra çalışan, bu inkârı bir makinanın faaliyetlerini ya da toprağın kimya özelliklerini bunların her nasılsa sahipleri durumunda olan ve yaptıkları hiç bir iş olmayan kimselere atfederek becermeye çabalayan laf cambazları ve bulanıklık yanlısı insanlar değil midirler?

Bazıları, sanırım yanlış olarak, kârın artık-değer olarak nitelendirilmesinin bir şekilde emek-değer teorisinden çıkartıldığını düşünmüşlerdir; bu iki şey, birbirleriyle bir mantık karşılaştırmasının öncülü ile sonucu arasındaki gibi bir ilişki içinde görülmüşlerdir. Böylece iki teoriye, kimi zaman, Lock'cu doğal hukuk —bir insanın kendi emek ürününe sahip olma doğal hakkı— kavramlarının varisleri olarak bakılmıştır. Bu kanaatimce, doğru olmayan bir yorumdur. Burada, daha çok, (Marx'ın *Value, Price and Profit*'de kendisinin açıkladığı gibi) artık-değer olgusunu bir serbest ticaret ve serbest rekabet rejiminde herşeyin değeri üzerinde değiştirileceği şeklindeki klasik anlayış ile uzlaştırma sözkonusuydu: bu, Marx'ın iş-gücünü işden ayırarak başardığı bir uzlaştırmadır; iş-gücü, kendisi yerine konması ya da varolması için gerekli şeylerin değerine dayanan bir değere sahip bir mal gibi düşünülüyordu. Artık-değer kavramının kendisinden bir sonuç olarak çıkartıldığı bir öncül var idi ise, bu, insan faaliyeti olarak 'üretici' ve 'üretken' tanımı idi.

Klasik geleneğin klâsik okul üyesi farklı yazarlar tarafından yapılmış formülasyonu anlam belirsizlikleri içermekte ve açıklıktan bir ölçüde yoksun bulunmakta ise de, ve gene bu konuda Adam Smith ile Ricardo arasındaki farklılıklar çok iyi bilinmekle birlikte, Marx'ın değer teorisi esas itibariyle bu geleneği sürdürmüştü. Klâsik iktisatçılar arasında Marx'a en yakın olanı kuşkusuz Ricardo idi —Ricardo'nun 'Absolute and Exchangeable Value'* üzerine olan yayımlanmamış ve daha önce bilinmeyen yazısı elimizde olduğuna göre şimdi daha iyi değerlendirilebileceğimiz bir yakınlıktır bu. Bu değer teori-

* *Works and Correspondence of David Ricardo* adlı eserin 4. cildinde yayımlanmıştır; derleyen: Sraffa, Cambridge, 1950. Yazıtması Ricardo'nun öldürücü hastalığı, ve nihayet ölümü nedeniyle kesilmelere uğrayan yazı tamamlanmamış haldedir.

sinin esas itibariyle yaptığı şey, değişim koşullarını üretim koşullarıyla açıklamak, ve dolayısıyla son tahlilde malların üretim fiyatlarını ('normal durum'da ve serbest ve tam rekabet koşulları altında) üretimlerinin Marx'ın 'sermayenin organik bileşimi' adını verdiği şeyle ifade edilen teknik koşullarıyla birlikte üretimleri için harcanan emek miktarı tarafından belirlenir olarak göstermek idi. Değişim ilişkilerinin üretim koşullarından çıkartılması, gene, onun genel tarih anlayışı ve burada üretim biçimi tarafından oynanan baş rolle tam bir uygunluk halindedir. Bu yaklaşım, gerçekten, tarihe dayalı bir anlayışın dolaysız bir uygulamasıdır, ve ikisi (değişim ilişkileri ve üretim koşulları) arasındaki onun iktisat teorisini bu anlamda *tarihi* saymaya imkân veren ve onun düşüncesinin temel bütünlüğünü ortaya koyan organik bağlantıyı temsil eder.

Fiyatların yapısının üretim koşullarından çıkartılabileceği yolundaki işte tam bu iddiadır ki, subjektif ya da faydacı okuldan iktisatçıların en şiddetli reddiyelerini davet etmiştir. Ve Marx'ın bunu gösterme yolundaki çabası (ve dolayısıyla kârı, artık-değer olarak gösteren teorisi) can-ahcı bir çelişkiye saplanıp kaldı suçlaması ile dir ki, kendisinin önde gelen eleştircisi Avusturyalı Von Böhm-Bawerk, Marx'çı sistemin sonunun geldiğini kendinden güvenli bir şekilde ilân edebilmişti, ve böylece, fiyatların ve gelirlerin eş-anlı olarak Fayda'ya dayandırılan bir açıklamasına alan bomboş bırakılmıştı. (Böhm-Bawerk'in sermaye üzerinden sağlanan faizi mevcut mallar ile gelecekteki malların farklı subjektif değerlendirilmesine dayandıran kendi ünlü teorisi *hatırlanmalı*). Bilindiği gibi, Marx, *Kapital*'in I. cildinde artık-değer sorunuyla malların değerleri üzerinde değiştirildikleri var sayımı altında uğraşmıştı. Bu aşamada çözümlemesi kapitalizmin sadece en *genel* nitelikleriyle ilgilidir ve dikkati-

ni üzerinde topladığı şeyler bunlardır. Modern terminolojiyle çözümlemenin bu aşamada en makroskopik düzeyde yürütüldüğü söylenebilir. O, bu aşamada tek tek ürün ve endüstrilerle değil, fakat bir bütün olarak ele alındığında toplam ürünün sınıflar arasında nasıl bölündüğünü belirleyen 'üretim sosyal ilişkileri'yle ilgilenmektedir. Ancak III. Cilt'de, daha ileri bir yaklaşım düzeyindedir ki, tablonun ayrıntılarına daha çok iner—farklı endüstriler arasında ki ilişkileri etkileyen koşullar üzerinde durur ve daha mikroskopik bir inceleme düzeyinde kendilerini gösteren ve önem kazanan *ayırıcı özellikleri* daha yakından ele alır. O, burada özellikle, nerede kullanılıyor olursa olsun sermaye üzerinde sağlanan bir örnek kâr oranının (endüstriler arasında sermaye-akışkanlığı koşulları veri iken) zorunluluğu ile birarada olmak üzere, farklı üretim kollarındaki teknik koşullarda ve 'sermayenin organik bileşimi'nde görülen farklılıkları dikkate alır. Bu koşullar altında, yeterince bilinen nedenlerden dolayı, ürünlerin kendilerine göre değiştirildikleri normal (ya da uzun-dönem denge) fiyatları olarak 'üretim fiyatları' değerlerden saptarlar; kâr ise, endüstrinin farklı kolları arasında 'toplam artı-değerin bir yeniden dağılımı' süreciyle eşitlenir.

Bundan sonra *Marx-eleştiri*'sinde dikkatler bu üretim fiyatlarıyla Birinci Cildin Değerleri arasındaki ilişki üzerine çevrildi. Artık-değer teorisinin kuruluşu, malların değerleri üzerinden değiştirildikleri varsayımına dayanırdı; oysa, Üçüncü Cilt'te değişimin kapitalist toplumda değerlere değil fakat, değerlerden sapan üretim fiyatlarına dayandığı ortaya çıkmıştı. Öyleyse, artık-değer teorisinin ve ona dayandırılan ne varsa, ne kalıyordu geriye bunlardan? Bu, Böhm-Bawerk'e göre, Marx'ın sisteminin özünde yatan ve kaçınılmaz çözülüşünün kaynağı olan 'Büyük Çelişki'ydi. ('Marx'ın sisteminin bir

geçmişi ve bir bugünü var, fakat devamlı bir geleceği yok.') İki düzeydeki yaklaşımdan ya da iki aşamadaki çözümlemeden, ikincisi (bu ikinci aşamada işe karışan ek veriler verilmiş bulunurken) birincisinden çıkartılamıyorsa, söz etmenin ne anlamı vardı? Marx'ın gösterdiği tarzda yapılamazdı bu; ve yapılamıyor idiyse, Marx'ın teorisi ne bir kâr teorisi ne de bir fiyat teorisi sağlardı; o halde, gerek kâr gerekse fiyat için bir açıklamayı bir başka yerde aramak gerekiyordu. Üretim koşullarının değişim koşullarını belirlediği iddiası, açıkça görüldüğü gibi, gerçeğe uymuyordu.

Aynı konu üzerinde daha sonraki tartışmalarda üretim fiyatlarının değerlerden (ya da daha sonraki yaklaşımın daha önceki yaklaşımda var kabul edilen temel verilerden) çıkartılması problemi Transformasyon Problemi olarak adlandırıldı. Bu tartışma, hem bir süre kesilip sonra tekrar canlanmış hem den kapalı kalmış bir tartışma idi; ancak bir avuç uzmanla sınırlı kalmış, gerek Marxistler ve gerekse Marxist olmayan iktisatçılar arasında çok az izlenmiştir. Böyle olmakla beraber, bu tartışmanın ulaştığı sonuçla, *Kapital*'in özellikle birinci ve üçüncüsü olmak üzere, üç cildinde kurulmuş teorik yapıya Böhm-Bawerk'in yönelttiği oldukça etkili görünen eleştirinin gücünün kesildiği söylenebilir. Zekâsının keskinliğine çok kere tanık olduğumuz Böhm Bawerk* bu konuda Marx'ın gösterdiği özel çözümü çözüm saymayan küçümseyici bir tavırla yetinmiş, kendisine sorunun mahiyeti itibariyle alması bir çözümü mümkün kılıp kılmadığını araştırmayı iş edinmemiştir. Gerçekten, Böhm-Bawerk'in kanıtama yönteminin eldeki sorunun mahiyeti bakımından pek ilkel olduğu ve onun 'üretim fiyatlarının gerisinde değerler yatar' ve 'son tahlilde fiyatları be-

* Zum Abschluss des Marxschen Systems'de, 1896.

lirler' önermesinde kapalı olarak yer almış bulunan karmaşık belirlenme sürecinden hiç haberi olmadığı açıktır. Üretim fiyatlarının değerlerden nasıl çıkartıldığını göstermek için Marx'ın kendi kullandığı matematik örneklerin yetersiz ve eksik olduğu doğrudur— ve bu olgunun (*Theorien über den Mehrwert* adlı eserinin bir pasajından anlaşıldığı gibi) o kendisi de farkındadır.* Ayrıca, üretim fiyatlarının ve değerlerin, kârın ve artık-değerin 'ortalama olarak' sonunda eşit olacakları yolundaki iddia da çok yetersizdir; II. ve III. Ciltlerdeki başka birçok konuda olduğu gibi, bu da bitirilmemiş bir çalışmaydı ve bu haliyle en azından Böhm-Bawerk ve daha sonra Bortkiewicz tarafından yöneltilen bazı itirazlara açıktı. Bu eksiklik, (iş-gücü de dahil) bütün girdiler değer olarak alınmaya devam edilirken yalnız çıktıların üretim fiyatlarına dönüştürülmekte olmaları olgusundan ileri geliyordu. Bunun yeterli olmadığı ortadadır: Marx'ın kendisinin de farkında olduğu gibi girdilerin (değişmeyen sermaye unsurlarının ve kendisi işçilerce tüketilen ya da ücret-malları denilen şeylerin fiyatına bağlı iş-gücününün fiyatı olarak ücretlerin) de fiyata dönüştürülmüş olarak alınmaları gerekir. Girdiler böyle dönüşmeden geçtiklerinden kâr oranı da çıktı fiyatları da bundan etkilenirler. Buradan kâr oranının (bir özel durum dışında) değerlerle iş görülürken artık-değerden (ortalama olmak suretiyle) elde edilen kâr oranının aynı olmayacağı sonucu çıkar; Marx'ın matematik örneklerinde ise kâr oranı onun üretim fiyatlarını dayandırdığı kâr oranından farklı olacaktır. Ama bundan yeni kâr oranının eski (yani değer durumundaki) kâr oranıyla ve dolayısıyla artık-değer teorisinde tanımlanan artık-değer oranıyla belirli bir ilişki içinde olamayacağı sonucu çıkmaz. Ne de, çıktı fiyat-

* *Theorien*, Cilt III, s. 200-1; aynı zamanda *Capital*, Cilt III, İng. ed. Kerr, Chicago, s. 190-194.

larının girdi fiyatlarına bağlı olduğu ve çıktı fiyatlarının da tersine olarak girdi fiyatlarını etkilediği bu karmaşık karşılıklı-bağımlılık durumunda varlığı kabul edilen koşulları tatmin eden bütün değişkenler için tek bir büyüklükler (magnitudes) seti bulunabileceği sonucu çıkar. Çözüm, eğer ulaşılabılırsa, eş-anlı bir denklemler setinin çözümüne benzeyecek, ve bir çözüm bulabilme olasılığı ise, formel olarak, benzer koşulların varlığına bağlı olacaktır.

Böyle bir çözümün, sırasıyla değişmeyen sermaye unsurlarını (Marx'ın II. Cildin sonunda verdiği yeniden-üretim şemasının I. Departmanı), ücret-malları ve münhasıran kapitalistler tarafından tüketilen lüks mallar üreten üç sektörlü ya da endüstriyel basitleştirilmiş durumda gerçekten mümkün olduğunu göstermekle bu yılın başlarında Bortkiewicz üstün bir iş başarmış oldu.* Bunu o, her kategoriye ait çıktıların, bunların satın alınmasına hasredilen gelirlere (yani değişmeyen sermaye için yapılan yenileme harcamaları, toplam ücretler ve toplam artık-değer) eşit olması koşulu ('basit yeniden-üretim' denilen durumun bir koşulunun) yardımıyla başarmıştı. Kapitalistlerin tüketim mallarını üreten üçüncü sektörün üretim koşullarından bağımsız olarak münhasıran diğer iki sektördeki üretim koşullarına dayanması, bu Bortkiewicz çözümünün ilginç bir yönüydü.*

* L. Von Bortkiewicz '*Marx'ın Kapital'in Üçüncü Cildindeki Temel Teorik Yapısı*' ve '*Marx'ın sisteminde Değer ve Fiyat*' *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* ve *Archiv für Sozialwissenschaft*, 1907 (Her iki makale de Temmuz ayında çıkmıştır); İngilizce çevirileri sırasıyla Paul Sweezy'nin editörlüğünü yaptığı, Böhm-Bawerk'e ait *Karl Marx and the Close of his System* (New York, 1949) adlı eserle *International Economic Papers*, No. 2'de yayınlanmıştır. Ancak Bortkiewicz'in çözümüne (kendisinin de oldukça cömert bir şekilde teslim ettiği gibi) Rus yazarı W. K. Dmitrieff'in pek az bilinen 1904'teki çalışması (Bortkiewicz'e göre 'gerçekten yeni bir şey' ortaya koyan 'harikulade bir çalışma') öncülük etmiştir. Dr. Sweezy (*The Theory of Capitalist Development* adlı eserinde) İngilizce konuşan okuyucular arasında bu çözümün tartışmasını başlatma şerefine sahiptir.

** Ya da daha kelimesi kelimesine söylemek gerekirse, "reel ücret had-

Bortkievicz, bunun sadece şekli bir sonuç olmadığını fakat kârın sömürü-ürünü (ya da kendisinin tercih ettiğini Adam Smith tarzındaki ifadesiyle bir 'çıkarım' mahiyetinde) olduğunu gösterdiğini ve sermayenin üretkenliğiyle hiçbir ilgisi olmadığını iddia etti.

Kâr oranı düzeyinin reel ücretlere dahil olmayan malların üretim koşullarına hiçbir şekilde bağlı olmadığı gerçekten doğruysa, bu takdirde kârın kökeni, sermayenin üretimi artırma yeteneğinde değil açıkça ücret ilişkisinde aramak gerekir. Çünkü bu yetenek burada ilgili olsaydı, bu takdirde bazı belirli üretim alanlarının kâr düzeyi sorunu ile neden ilgili olmadıkları açıklanamazdı.*

Bu üç sektörlü Bortkievicz-çözümü, özünde, bir üç-endüstri, üç-ürün çözümdür. Alışveriş olarak bu her bir sektörde üretilen malların birey fiyatlarını belirsiz bırakarak her bir sektörün ortalama üretim fiyatlarını veren ve dolayısıyla bu ortalama fiyatların değer-durumundaki (yani üretim koşullarının emek cinsinden ölçüldüğü durumdaki) verilerden çıkartılabileceğini gösteren bir çözüm olarak da düşünülebilir. Sezgi olarak şurası şüphesiz açıktır: üç-ürünlü bir örnekte çözüm mümkünse istenilen sayıda ürün için de her hal ve ihtimalde bir çözüm bulunabilecekti. Bununla beraber, bir süre için bu fiilen ortaya konulmadan kaldı —belki de dönemin Marxist iktisat düşünürlerinin 'yaratıcı Marxizm'i üzerinde ters bir yansıma sayılabilecek bir eksiklik bu. Böyle bir şey, yani, istenilen sayıda mal —ne sayıda ürün durumu— için daha genel bir çözümün mümkün olduğunun göste-

diri oluşturan malların üretimi ve dağıtımıyla ilgili emek miktarlarına ve devir dönemlerine' dayanması (Bortkievicz).

* 'Value and Price in the Marxian System', İngilizce çevirisi *International Economic Papers*, No. 2, s. 33'de çıkmıştır: benim *Economic Theory and Socialism* adlı eserimde zikredilmiştir. Londra, 1955, s. 280.

rilmesi, (benim bildiğime göre) ilk olarak *Review of Economic Studies* 1956-57'de çıkan bir makalede (Oxford Üniversitesinden) Francis Seton tarafından sağlandı.* Sonuç şu idi: Seton'un çözümlemesi Marx'ın teorisinin 'mantıkî üstyapısının 'yeterince sağlam' olduğunu göstermişti: Marx'ın artık-değer teorisinin sonuçlarından kendisini uzak tutmak gayretiyle yazarın epey sıkıntı çektiği olgusu gözönüne alınırsa, fazladan daha bir inandırıcılık kazanan bir çözümleme karşısında olduğumuz düşünülebilir.** Böyle bir kanıtlama (gerçekle esasları itibariyle bundan yıllar önce incelenmiş olarak) Piero Sraffa'nın *Production of Commodities by Means of Commodities* adlı eserinin Birinci Kısımında (özellikle Bölüm II'ye bakınız) fiyatların üretim koşullarından ve kâr-ücret oranından çıkartılmasının özünü teşkil eden eşitliklerde de kapalı olarak mevcuttur. Buna göre, yarım yüzyıl aşkın bir süreden beri yapılagelen tartışmadan çıkan sonuç, üretim fiyatlarını bir rekabetçi kapitalist ekonominin fiili 'denge fiyatları' olarak üretim koşulları ve, değer terimiyle artık-değer oranı olarak ifade edilen temel sömürü-oranını da kapsamak üzere, üretim ilişkileri tarafından belirlendiğini kabul etmekle Marx'ın tamamen doğru bir şey yaptığı idi. Marx'ın kapitalist üretim çözümlenmesinin mantıkî yapısı ve bu çözümlemenin Birinci Cilt'teki değer teorisi düzeyinden başlayıp Üçüncü Cilt'teki fiyat teorisine varıncaya kadar ortaya koyduğu açıklama, hedef olduğu şiddetli, kimi zaman vahim, fakat daha çok anlayıştan uzak bir yüzyıllık eleştiriden sonra bugün dimdik ayakta duruyor. Ve Marx'ın kapitalist toplumun ve onun itici gücünün esaslarını nitel olarak

* Cilt 24, 1956-7, s. 149-160. Bu makale 'The Transformation Problem' başlığını taşımaktadır.

** Yazar, artık-değer öğretisinin üzerine oturtulmuş olduğu emekçilerin dışındaki faktör katkılarını yadsımanın 'gerçek bilgiye ilişkin olmaktan çok buyrutlu kabilinden bir davranış' olduğunu düşünüyordu, ibid., s. 160.

belirlerken diğer okullara mensup iktisatçılar tarafından yazılmış eserlerin hiç birinde olmayan bir bakış derinliği sağladığından ciddi olarak pek şüphe edilebilir mi?

Bu üç ciltteki yorum gerektiren sayısız özel konu bir Giriş Yazısı içinde hakkıyla ele alınamaz; bunu yapmaya davransaydı bu Giriş Yazısı sıkıcı olurdu. Bununla beraber, Marx'ın yöntemi hakkında bir genel gözlemde bulunulabilir: şöyle ki, duyduğu ilgi ve gözetdiği amaç bu eserde esasında teorik ise de, o, teorik genellemeyi ve soyutu savunmayı en somut ve ayrıntı mahiyetindeki tarih verileriyle içiçe yürüttüğü ölçüde, Adam Smith'i andırıyordu. Bu, eserin iç ve öz kuruluşunun açıkça bir parçasıdır ve onun teori ile gerçeklik arasındaki bağlantıya ilişkin genel tavrıyla tam bir uygunluk halindedir: ikisinin bileşimi, özelde geneli meydana çıkarmaya ve kendi düşünce kategorilerini, hayatıyeten yoksun soyutlamalar olarak değil, gerçekte olanın özünün ifadeleri olarak kurmaya hizmet etmiştir. Böylece, Birinci Cildin çeşitli bölümlerinde çalışma koşulları ve ücret ödemeleri ve makinelerin etkileri gibi konularda fabrika müfettişleri tarafından düzenlenmiş, gerçek hayattan alınma zengin malzeme ile dolu raporlarına ve hükümet tarafından yayınlanan 'mavi kitaplar'a başvurulduğu görülür; burada aynı şekilde VII. Kısımda yer alan 'ilk birikim'in yöntemlerine ilişkin çok iyi bilinen tarihî veriler de hatırlanmak gerekir. Üçüncü Cilt'de: rantın farklı şekillerinin ve bunların ifadeleri oldukları aynı ve farklı tipteki sosyal ilişkilerin; ayrıntılı ipuçlarıyla ve düşündürücü görüşlerle dopdolu olarak Tüccar Sermayesi'nin (burjuva üretim yöntemlerine geçişin 'iki yolu'na kısaca değinilen; ve gene 'hükmedenler ile hükmedilenler arasındaki ilişki'nin açıklanması her zaman artık-değerin dolaysız üreticilerden emilme yolu'na bağlı olduğu yolundaki fikir ve anlama yüklü ifadeye rastlanılan yer de burada-

dır) tarih içinde araştırıldığını; gene burada, Thomas Tooke'un ünlü *History of Prices ve Inquiry into the Currency Principle* adlı eserlerinden, 1847-8 mali bunalımına ilişkin resmî araştırmalardan ve Banka Kanunları ile İlgili Seçme Komite önünde verilmiş tanık ifadelerinden yararlanılarak toplanmış faiz ve kredi üzerindeki verilerin yer aldıklarını görürüz.

Ne var ki, Marx'ın değer ve artık-değer teorisine ek olarak yorum ve tartışma konusu olagelmüş üç konuya değinmeden geçmek doğru olmaz. Bunlardan ilki, Birinci Cildin 23. bölümünde yer alan işçi sınıfının yoksullaşmasına ilişkin düşüncelerdir: bu bölüm 'Kapitalist Birikimin Genel Kanunu' başlığını taşır ve gerek doğru yorumlanması gerekse ücretlerin gösterdiği trende ilişkin istatistik kanıtlara uygunluğu bakımından bunca soruşturma ve tartışmaya yolaçmış olan 'işçi sınıfının mutlak yoksullaşması eğilimi' denilen şeyin kökenini oluşturur.* İkinci olarak, Üçüncü Cildin Düşen Kâr Oranı ve zıt yönde yetkili güçleri üzerine olan bölümlerini anmak gerekir. Bu bölümler, kâr oranının düşme eğiliminin, Marx'ın devrevî krizler teorisi ve bir bütün olarak sistemin uzun dönemde tarihî kaderinin ne olacağına ilişkin düşüncesinde yeri varsa, bunun rolü ve önemi hakkında pek çok tartışmaya yolaçmıştır; kâr oranının düşme eğiliminin karşı eğilimlerin etkisini zorunlu olarak bastıracağını düşünüp düşünmediği konusu da çok tartışılmıştır. (bu onun suskun olduğu bir noktadır, ama her halde bunun bütün durumlarda daha güçlü olması gerektiği yolunda hiç bir kanıt ileri sürmemiştir).

Üçüncü olarak, İkinci Cildin Üçüncü Kısımında yer alan ünlü yeniden-üretim şeması var: Şema, iki-kesimli

* Bunun yorumu üzerinde kendi görüşlerimi *Teoria Economica e Socialismo*, Roma, 1969, s. 365-72'de belirtmiş bulunduğumdan burada herhangi bir açıklama yapmıyacağım.

ya da iki —departmanlı durumda, sırasıyla 'basit yeniden-üretim' ve 'genişletilmiş yeniden-üretim' koşulları altında gözlenmeleri gereken denge ilişkilerini tasvir eden ve bu suretle bu gibi koşulların 'üretim anarşisi' ile belirgin olan bir sistemde sağlanmasının 'rastlantı' dışında olasılıksızlığını gösteren bir seri matematik tablolardan oluşur. İki sektör ya da departman sırasıyla üretim araçları ve tüketim araçları üretir; ilki, her iki sektördeki değişmeyen sermayenin yenilenmesini (genişletilmiş yeniden-üretim— halinde değişmeyen sermayeye yapılan eklenti) sağlar (yani 'üretken tüketim' ihtiyaçlarını karşılar), ikincisi ise kapitalistlerin ve ücret geliri elde edenlerin kişisel tüketim ihtiyaçlarına cevap veren şeyler üretir. Her iki sektörde gayri safi hasıla, değişmeyen sermaye (ham maddeler, makine ve teçhizat) kullanımı, ücret ödemeleri (değişen sermaye ve artık-değer olmak üzere kendisini değer cinsinden oluşturan başlıca unsurlarına ayrıştırılmıştır. Buradan, (tasarrufun sıfır olduğu) basit yeniden-üretim durumunda Birinci Sektörün (üretim araçları sektörünün) gayri safi hasılasının her iki sektörün kullandığı değişmeyen sermayeye eşit olması gerektiği sonucu çıkar. Buna uygun olarak, İkinci Sektörün (tüketim araçları sektörünün) gayri safi hasılası her iki sektörün ücret ve artık-değer toplamına eşit olmak zorundadır. Dolayısıyla, iki sektör arasındaki değişimde birinci sektör ikinci sektöre tüketim araçları karşılığında üretim araçları verir birinci sektörün vereceği üretim araçları miktarı ikinci sektörün değişmeyen sermayesini yenileme ihtiyaçlarına ikinci sektörün vereceği tüketim araçları miktarı birinci sektörün ücret ve artık-değer toplamına eşit olmak gerekir. [v değişen sermayeyi, s artık-değeri ve c değişmeyen sermayeyi göstermek üzere, bu, birinci sektördeki $v + s =$ ikinci sektördeki c demektir;] ve bu eşitlik sağlanmadıkça iki sektör-

den birinde ötekinde piyasası olmayan bir üretim fazlası olacaktır. 'Genişletilmiş yeniden-üretim' için bu denge koşulları karmaşıklaşıyor ve boyut itibarıyla büyüyorlardı. Şemanın bir ilk şeklini içeren *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie (Rukentwurf)* nin 1857-8'de yayınlanmasından beri, üretimin karşılıklı yapı ilişkilerini bir tablo halinde gösterme düşüncesinin, oldukça erken bir aşamada *Kritik der Politischen Ökonomie* (1859) nin fiilen yayınlanmasından önce, Marx'ın kafasında mevcut olduğunu biliyoruz. Bundan başka, *Grundrisse*'deki şemanın, sektörlere ayrılmış haliyle, üretim araçları arasında ham madde üretimini ve makine üretimini, tüketim araçları arasında ise işçiler için gerekli tüketim maddeleri üretimini ve artık-değerden tüketim için ayrılan artık-ürünleri, ya da (*surplus-produzent*) birbirinden ayırdığını belirtmek ilginç olacaktır.

Şemaya bakılınca, sıra toplamlarıyla sütun toplamları birbiriyle zorunlu bir ilişki içinde bulunan bir modern input-output matriksinin embriyon halindeki iki sektörlü bir şeklini teşkil ettiği hemen görülebilir. Bu çözümlenme, 1920'lerdeki Sovyet bilançolar yönetimine doğrudan doğruya esin kaynağı olduğu için, ve Leontief'in daha karmaşık input-output matriksinin dayandığı temel fikrin bu bilançolardan çıkarıldığını şimdi artık bildiğimize göre, o, gerçekten bu sonuncunun [input-output çözümlenmesinin] asıl atasıdır. Gerçekten, denilebilir ki, dinamik sorunlar hakkında bugünkü düşüncenin büyük bir kısmı, yalnız iktisadi sorunlara klâsik iktisatçıların ve Marx'ın bakışlarının odak noktasına zamanı çoktan gelmiş bir dönüşü temsil etmekle kalmaz fakat aynı zamanda doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Marx'ın yönetiminden, özellikle onun yapıya ilişkin yeniden-üretim çözümlemesinden, esinlenir.

Yeniden-üretim şeması, aynı zamanda, Marx'ın bu-

nalım teorisinin rakip yorumları arasındaki çeşitli tartışmalarda, ve en belirgin olarak da Rosa Luxemburg'un genişletilmiş yeniden-üretim teorisinin bir eleştirisinden hareket eden ve artık-değerin 'gerçekleşmesi' sorunu denilen soruna ağırlık veren teorisinde, dikkat merkezini teşkil etmişti. Tugan-Baranovski'nin çelişkisiz bir genişletilmiş yeniden-üretim sürecinin olasılığını vurgulayan şiddetle muhalif teorisi için de aynı şey sözkonusudur. Bazı teorilerin ağırlık noktasını teşkil eden eksik-tüketimin fazla üretimin sadece bir başka yüzü olduğu, belirli bir anlamda, doğrudur. Örneğin, biraz önce sözünü ettiğimiz iki sektör arasındaki denge ilişkisi için bu doğru olacaktır: bu ilişkinin sağlanmasındaki başarısızlık bir yönüyle talep yetersizliği, diğer yönüyle bir arz fazlası olarak düşünülebilir. Ne var ki, bu, herhangi bir değişim işleminin iki yönü olduğunu söylemekten başka birşey değildir. Burada gerçekten önemli olan, değişimin denge koşullarının bozulmasına yolaçan *kaynak*'tır. Biraz daha zorlanırsa, iki yönlü anlayış, kaynaklık eden etkenler bakımından gerçek vurgu farkları olan hususları bağdaştırmanın aldattıcı bir yolunu teşkil edebilir, ve Marx'ın yaklaşımının temel özelliklerini bulandırmaya yönelebilir. Teorisinin diğer kesimlerinde olduğu gibi, onun buradaki çözümlenmesinde de saklı olan yönseme, muhakkak ki, dikkatleri dolaşım ya da bizatihi değişim sürecinde yer alan etkenler ya da kökleri birey tüketicilerin psikolojik eğilimlerinde olan talep etkenleri üzerinde değil fakat üretim ilişkileri ve üretim yapısı içinde yer alan illi etkenler üzerinde yoğunlaştırmaktı.

Das Kapital'in Birinci Cildinin 'müsveddelerinin ilk tomari' Hamburg'a, Otto Meissner adındaki 'bir demokratik eserler yayıncısı'na (Franz Mehring'den öğrendiğimize göre) Kasım 1866'da gönderildi. Bundan beş ay sonra müsveddelerin geri kalan kısmını Hamburg'a Marx

bizzat kendisi götürdü. Son tashihler 16 Ağustos 1867 günü —kendisinin Engels'e söylediğine göre 'sabaha karşı saat ikide'— bitirilip matbaacıya teslim edildi. İlk Almanca baskısına Önsöz o yılın 25 Temmuz tarihini taşıyor; eserin yayınlanması Eylül başlarına rastlar.

Bu ilk cilt yaklaşık olarak yirmi yılı aşkın bir çalışmanın ürünüdür —eser, hem hastalık ve hem de içlerinde Birinci Enternasyonal'in kurulması da olmak üzere politik uğraşlar nedeniyle kesintiye uğramış ve aralıklarla yazılmıştır. Kendisini klasik okul İngiliz İktisatçılarıyla tanışıklığı (editörlüğünü yaptığı *Rheinische Zeitung*'un kapatılmasından sonra) 1840 yıllarının ortalarında Paris'te geçirdiği günlere kadar uzanır. Fakat ekonomi politik ve kapitalizm hakkında yoğun çalışmalar ve yazıları 1850 den itibaren Londra'daki ikametiyile başlar. İşte burada British Museum'un Okuma Salonu'nu iş yeri olarak kullandı; yazmak işini esas itibariyle evde yapıyordu önce altı yıl süreyle Sho'nun iç kapıyan kira evlerinden birinde, daha sonra ise, Haverstock Hill civarında gene mütevazı fakat oldukça geniş ve hoş manzaralı bir yerde yaşadılar. Daha Nisan 1851'de onun Engels'e şunları yazdığını görüyoruz: 'Şimdi o kadar ilerlemiş durumdayım ki, Allah'ın belâsı iktisatla işim tamam. Bundan sonra evde kitabım üzerinde çalışacak ve Müze'de bir başka bilime sarılacağım. İktisat sıkıya başlıyor beni. Ekonomi politik bilimi Adam Smith ve David Ricardo zamanından beri esaslı hiçbir ilerleme kaydetmedi.' Fakat bu hava uzun sürmeyecek ve çok geçmeden British Museum'a ekonomi politiğin tarihi üzerinde ki çalışmanın başına dönecektir. Bununla beraber, kitap işini erken bir tarihte tamamlama hevesi kursağında kalacaktır. 'Özellikle yararlanabileceğim zaman,' diyor, 'bir geçim sağlamak için çalışmanın mutlak kaçınılmaz zorunluluğu yüzünden kısalıyor.' Aralık 1857'de şöyle yazıyor: 'İktisat notlarımı

biraraya getirmek için geceleri deliler gibi çalışıyorum'. Bu çalışma, bir tür ara ürün ya da ilk adım olarak 1859 daki *Zur Kritik der Politischen Ökonomie* ile meyvesini verdi. Ama dokuz yıl sonra dediği gene şuydu: 'kitabıma gelince, günde 12 saat çalışarak ortaya okunabilir bir ilk kopya koymaya uğraşıyorum' (Kugelmann'a mektup, 15 Ocak 1866); bundan bir kaç ay sonra şöyle yakınıyordu: 'etkisini fizik olarak duymadan günde bir-iki saatten fazla verimli çalışmıyorum... Bundan başka birtakım ters dış etkenler çalışmamı sık sık kesintiye uğrattıyor' (Kugelmann'a mektup, 23 Ağustos 1866).

İlk cildin taslağı ve onu ayrı olarak yayınlama niyeti 1866 yılı başlarında kafasında biçimlenmiş benziyor. Aynı yılda Kugelmann'a yazdığı mektubunda 'içinde bulunduğum durum (çalışmamın fizik rahatsızlıklar ve dış etkenler yüzünden durmadan kesilmesi durumu) iki cildin başlangıçta düşündüğüm gibi birlikte yayınlanmasından vazgeçip ilk cildin ayrı olarak çıkmasını zorunlu kılıyor' (13 Ekim 1866 tarihli mektup). Eserin tamamının aşağıdaki gibi üç kitaba:

I. KİTAP Sermayenin Üretim Sürecine

II. KİTAP Sermayenin Dolaşım Sürecine

III. KİTAP Bir Bütün Olarak Sürecin Şekline ayrıldığını belirtir ve 'birinci Cilt ilk iki kitabı kapsayacak' diye ekler. Mehring'e göre, Birinci Cildin nihai müsveddeleri Ocak 1866 ile Marx 1867 arasında bitmiş olmalıdır.

Bilindiği gibi, Marx diğer ciltler hayattayken bitiremeyecektir. Bunlar 'Sermayenin Dolaşım Süreci' ve 'Bir Bütün Olarak Kapitalist Üretim Süreci' altbaşlıklarını taşıyacak ve, İkinci Cilt Marx'ın ölümünden iki yıl sonra 1885'te, Üçüncü Cilt ise 1894'te olmak üzere, Engels tarafından yayınlanacaklardır. Marx öldüğü zaman müsveddelerin bu kısımları eksik taslaklar ve bazı hallerde sade-

ce notlardan ibaret bulunuyordu; bunları Engels bildiğimiz iki cilt halinde biraraya getirdi. 'En iyi ihtimalle sadece bir tek müsvedde (No.5) baştan sona gözden geçirilip baskıya hazır hale getirilmişti.' İkinci Cilde yazdığı Önsöz'de Engels bu malzemeden bölük pürçük ve 'çeşitli yönleriyle eksik', dil bakımından işlenmemiş 'gelişigüzel, çok kez hoyrat ve nükteli olmak üzere günlük konuşma dilinden alınma ifade ve deyimlerle dolu, diye söz eder; 'düşünceler yazarın kafasında nasıl geliştillerse öylece kaydedilmiş bulunuyorlardı'; 'tartışılan konunun bazı kısımları derinlemesine işlenmiş aynı derece de önemli diğer bazı kısımlarına sadece değinilmekle yetinilmişti'. Bu arada bölümlerin sonunda çok kez 'eksik istidatların kilometre taşları olarak ancak birkaç bağlantısız cümleyle karşılaşıyordu. Burada şunu da belirtelim ki, Engels'in Üçüncü Cildin neyi kapsayacağı konusunda bir ön haber mahiyetindeki şu sözleri de bu önsözde yer alır: 'İşin doğrusu şudur ki, eşit büyüklüklerdeki sermayeler kendileri tarafından fiilen istihdam edilen emek miktarları ne olursa olsun, eşit zamanlarda eşit ortalama kârlar üretirler. Bundan dolayı, burada, değer konusu ile Ricardo'nun kendisi tarafından farke edilmiş fakat okulunun bağdaştırmakta aciz kaldığı bir tartışma karşısında bulunuyoruz.'

Yazarın ölümünden sonra yayınlanmış olan bu iki ciltle ilgili olarak Rosa Luxemburg'un yorumunu * buraya aktarmak yerinde olacaktır :

Bu durumda *Kapital*'in son iki cildine bize bütün iktisadi sorunların nihai ve tam bir çözümünü sağlamış gözüyle bakmamalıyız. Bazı durumlarda bu sorunlar sadece formülleştirilmiş olup bir çözüme varmak için hangi yönde

* F. Mehring'in *Karl Marx : The Story of his Life* adlı eserinde yazdığı pasajdan alınmıştır. İngilizce çev : Edward Fitzgerald, Londra, 1936, s. 371.

çalışması gerektiği hususunda şurada burada ipuçları verilmiştir. Marx'ın davranışının bütünüyle uygunluk halinde, onun *Kapital*'i, nihai ve değişmez gerçekleri içeren bir Kitabı Mukaddes değil fakat daha üst düzeyde inceleme, daha ileri aşamada bilim araştırması ve gerçeği bulma yönünde daha çok mücadele için tükenmez bir teşvik kaynağıdır.

Üzerinde 1850'lerin başlarında çalışmaya başladığını gördüğümüz iktisadi düşünceler tarihi üzerine olan eseri, Marx'tan on iki yıl kadar geç ölen Engels'in sağlığında bile yayımlanmıyacaktı. Vaktiyle bu eserin *Kritik*'ten sonra gelmesi düşünülmüştü ve kendisine 'ekonomi politığın eleştirisi' başlığı konmuştu. Daha sonra *Das Kapital*'in dördüncü cildini teşkil edecek şekilde düzenlendi; ve bunun müsveddeleri, öyle anlaşılıyor ki, 1861-3 tarihli genel müsveddelerin bir parçasını teşkil ediyor ve Ocak 1862 ile Temmuz 1863 arasında yazılmış bulunuyorlardı. Bunları 1905'de *Theorien über den Mehrwert* adı altında yayınlamak Karl Kautsky'e nasiboldu. Yakın bir süre önce bu eserin müsveddeleri Moskova'daki Marx-Engel-Lenin Enstitüsü tarafından satın alındı ve üzerinde tekrar çalışıldıktan sonra, Kautsky'ninkinden farklı ve Marx'ın taslağına daha yakın olduğu belirtilen bir kuruluşta olmak üzere, 1954'de yeni bir baskısı yayımlandı.